

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ РЕГІОНАЛЬНОГО ІННОВАЦІЙНОГО КЛАСТЕРУ НА ПРИКЛАДІ ГАЛУЗІ ХЛІБОПЕЧЕННЯ

World experience of competitive economies forming on the basis of regional cluster structures creation, an actual question of cluster approach application to management regional development in the conditions of our country are considered in the article.

У статті проводиться дослідження світового досвіду формування конкурентоспроможних економік на основі створення регіональних кластерних структур, розглядається актуальне питання застосування кластерного підходу до управління регіональним розвитком в умовах нашої країни.

Ключові слова: кластер, конкурентоспроможність, інновації, інвестиції.

Вступ. Світовий досвід формування конкурентоспроможних економік свідчить про зростаючу роль кластерного підходу, здатного забезпечити підвищення конкурентних позицій як місцевого бізнесу, так і сприяти зростанню ефективності економічної політики влади на регіональному і загальнодержавному рівнях. Країни з розвинутою економікою демонструють велике значення ролі держави у процесі становлення і розвитку кластерів. Зусилля органів влади мають бути зосереджені не на підтримці окремих підприємств і галузей, а на комплексному розвитку коопераційних взаємин між постачальниками і споживачами продукції, виробниками і кінцевими споживачами, урядовими інститутами і виробниками.

На ранніх етапах створення кластера головними завданнями держави мають бути поліпшення бізнес-середовища, інфраструктури регіону та країни в цілому, усунення обмежень щодо розвитку інновацій і кластерних об'єднань. Це потребує певної перебудови державного апарату управління, його переорієнтації на нові можливості розвитку за рахунок кластерних моделей економіки, зміни менталітету місцевої влади, формування нового бачення, збору та аналізу великого зрізу інформації про стан та перспективи розвитку окремих ринків і компаній.

Основний матеріал. Досліджені нами моделі формування кластерних структур свідчать про значну роль держави при створенні і розвитку кластеру як в розвинених країнах, так і в тих, що ще розвиваються. Державний уряд західноєвропейських країн приймає активну участь у формуванні і подальшому розвитку кластеру за допомогою кластерних ініціатив. В європейських країнах програми підтримки кластерів розвиваються на базі регіональної політики, політики з розвитку науки і технологій та промислової політики. Уряд розвинених європейських держав визначає як місце розташування майбутнього кластеру та галузь, на базі якої його буде створено, так і конкретних учасників кластерної структури, яким буду здійснюватись державна підтримка.

Дані «Зеленої книги кластерних ініціатив» свідчать, про те, що найбільш часто кластерні ініціативи ініціюються країнами які ще розвиваються і виходять від: державного уряду (32%), бізнес-структур (27%), спільно уряду і бізнесу (35%). При цьому фінансування кластерних ініціатив здійснюється державним урядом у 54% проектів, представники бізнесу фінансують 18% ініціатив створення кластерів і 25% приходится на спільне фінансування.

Марк Вікхем запропонував розглядати роль державного уряду як центральної ланки ромбу національної конкурентоспроможності М. Портера. Серед основних факторів ефективного державного втручання в процеси кластеризації він виділив [1]:

державна повинна постійно і своєчасно реагувати на потреби кластера з урахуванням його географічного, історичного, підприємницького контексту;

- держава має бути спроможна підсилювати роль основних чинників конкурентоспроможності Портера і умов їх формування;

- роль держави і методи її регулювання мають змінюватись в залежності від стадії життєвого циклу кластера;
- держава забезпечує необхідну інфраструктуру для розвитку кластера з урахуванням підприємницьких потреб;

держава має здійснювати активну підтримку кластерного ядра.

Проте досить активне втручання уряду в процеси становлення і функціонування кластера (через пільгове оподаткування окремих його учасників, надання субсидій, протекціонізм, ін.) можуть спричинити порушення умов ринкової конкуренції, зниження темпів розвитку галузі і неефективного перерозподілу ресурсів й неврахування інтересів його учасників, що в майбутньому може привести до занепадання кластеру та його розпаду.

Державне ініціювання кластерних процесів в економіці значно ускладнюється низкою чинників, таких як високий ризик і значна вартість державних кластерних ініціатив. До того ж державі за відсутності необхідної інформації складно виділити найбільш перспективні кластери. Крістіан Кетелс [2] вважає, що роль держави має зводитись до «кластерного активування», тобто політики зняття бар'єрів на шляху поширення і розвитку кластерів, поліпшення інфраструктурних умов їх функціонування, що надасть їм можливості до саморозвитку.

Найбільш перспективним напрямком формування моделі кластерного розвитку економіки, на наш погляд, може стати встановлення партнерських стосунків між державними, регіональними органами влади і представниками приватних та науково-освітніх сфер економіки в процесі ініціювання кластерного утворення.

Еволюціонування світових кластерних систем наводить на висновок про залежність успіху їх створення і функціонування саме в межах трикутника «державне регулювання і управління – інтелектуальна інфраструктура – виробничий сектор». Регіональна модель «потрійної спіралі», що дозволяє поєднувати інтереси держави, науки і бізнесу, формує специфічні соціально-економічні відносини, забезпечує ефективну, комплексну, системну і оперативну їх взаємодію. Тісні комунікаційні процеси між елементами цієї моделі синтезують поєднання різноманітних джерел знань і інформації, нових інструментів і прийомів менеджменту, інноваційних розробок і технологічних досягнень. Проведення спільних досліджень підвищує їх перспективність, враховуючи вклад кожного з учасників кластерної структури. Все частіше до таких досліджень в рамках кластера приєднуються зарубіжні партнери, а деякі з них і взагалі проводяться за межами країни, що дає можливість враховувати світовий досвід та інноваційні досягнення.

В умовах слабкості і негнучкості державного уряду, його незацікавленості або фінансової неспроможності, відсутності, обмеженості досвіду створення кластерів, поганій координації дій державних і регіональних установ, недовірою до них суспільства і бізнесу роль провідника кластерних систем має взяти на себе приватний сектор. Активне ініціювання його представниками створення кластерів надасть можливість згрупованим в кластер підприємствам і галузям економіки розвиватись і підвищувати свою конкурентоспроможність. Проте держава має забезпечити належну підтримку в створенні необхідної правової системи, формування сприятливого ділового середовища, зведення наукових спільнот з виробничими секторами економіки, розвиток міжнародної співпраці в галузі кластеризації економіки.

Розглянута нами модель «потрійної спіралі» має стати основою формування інноваційного кластерного угруповання в галузі хлібопечення. Ролі учасників кластеру мають бути розподілені у відповідності до їх внеску в його становлення і розвиток. Нами запропоноване наступне розподілення ролей серед основних учасників інноваційного кластеру хлібопекарської галузі: бізнес – ініціатор, держава – активатор, наука – каталізатор. Такій підхід до розподілення ролей між основними учасниками кластеру в межах трикутника «бізнес-держава-наука» дозволить визначити функції, які вони мають виконувати на кожному з етапів формування і розвитку регіонального інноваційного кластеру хлібопекарської промисловості.

Враховуючи світовий та вітчизняний досвід формування кластерних систем, пропонуємо концептуальну модель регіонального інноваційного кластера галузі хлібопечення, в її основу якої покладено розподілення всіх його учасників на окремі групи – сектори, взаємодія і кооперація яких має забезпечити загальне зростання і

розвиток інноваційного кластеру. Концептуальна модель представляється у вигляді чотирикутної піраміди, кожна сторона якої представлена окремими секторами: адміністративним, ресурсозабезпечуючим, обслуговуючим, науково-кадровим. Функціонування і загальне зростання зазначених секторів має ґрунтуватися на виробничому секторі – основі піраміди.

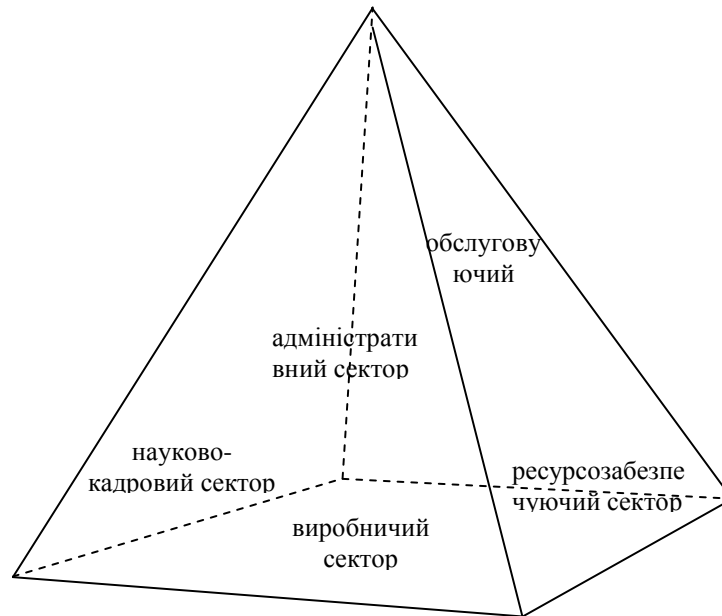

Рис. 1 Концептуальна модель регіонального інноваційного кластеру хлібопекарської галузі

При такому формуванні регіонального кластеру можна прослідкувати тісний взаємозв'язок між окремими секторами кластерної моделі, кожен з яких привносить свій внесок у його побудову. Подібний зв'язок між учасниками-секторами кластеру обумовлений особливостями формування ланцюжка створення доданої вартості хлібопекарської галузі.

Виробничий сектор має стати ядром запропонованої нами моделі формування інноваційного кластеру в хлібопекарській галузі, адже саме в ньому створюється інноваційний продукт. До його складу необхідно вводити конкурентоспроможних і інноваційно-активних виробників – хлібопекарські заводи, дрібні і середні пекарні.

При формуванні регіонального хлібопекарського кластеру активна роль має відводитись адміністративному сектору, до складу якого входять державні і регіональні органи влади, а також місцеві регулюючі інститути. Як зазначено, функції, що їх має виконувати учасники сектору, є надзвичайно важливими для функціонування і подальшого розвитку інноваційного кластеру галузі хлібопечення. Вони мають здійснювати всебічну підтримку процесу створення кластеру, його основних учасників, виробничих підприємств, що входять у його склад, забезпечуючи тісний взаємозв'язок між усіма секторами кластерної моделі.

Сфера діяльності науково-кадрового сектору включає в себе підготовку майбутніх фахівців для роботи у кластері, організацію курсів підвищення кваліфікації і перекваліфікації трудових кадрів, проведення науково-дослідних робіт в межах діяльності кластерної структури, розробка нововведень і дослідження інноваційних технологій в рамках спеціалізації кластеру. Включення цього сектору у структуру кластеру галузі стає можливим при його довготривалому функціонуванні, адже планування і розвиток інноваційних розробок, підвищення кваліфікації і підготовка кадрів за необхідними спеціальностями стане можливою тільки після адаптації об'єднаних учасників кластеру до основних умов його діяльності. Освітні (перекваліфікаційні)

послуги закладами, що входять до складу сектору, мають надаватися за спеціально-розробленими програмами, які відображають сучасні потреби у професійних знаннях і навичках в сфері спеціалізації кластера.

Значення ресурсозабезпечуючого сектору не можна переоцінити, саме він є однією з основних ланок на шляху створення інноваційного продукту галузі і приймає активну участь у подальшому формуванні його вартості. Основними учасниками цього сектору мають стати підприємства з виробництва основних видів ресурсів (зерно, борошно, інгредієнти для випікання, смакові добавки, ін.), підприємства і сільськогосподарські організації (зерновиробники, зерноелеватори, мірошницькі комплекси), підприємства з виробництва пакувальних матеріалів, виробники сільськогосподарського обладнання і технологій, виробничого (пекарського, мірошницького) обладнання і технологій, ін. Це дозволить скоординувати їх спільні зусилля на шляху зростання конкурентоспроможності галузі хлібопечення і споріднених з нею галузей, надасть можливість прямого доступу хлібозаводів до необхідних ресурсів, обминаючи посередників, що значно відобразиться на врегулюванні собівартості хлібу і хлібобулочних виробів. Для борошномельних комбінатів така згуртованість учасників сектору забезпечить безперебійну поставку зерна від зерновиробників, значно знижуючи роль зернотрейдерів.

Виокремлення сектору послуг або обслуговуючого сектору, до складу якого мають увійти транспортно-логістичні фірми, фінансово-кредитні установи, інвестиційні інститути, інформаційні центри, аудиторські і бухгалтерські компанії, маркетингові і консалтингові агентства, *торгові мережі*, дозволить забезпечити кластер і його основних учасників необхідними інвестиційними ресурсами для формування і розвитку, здійснювати перерозподіл капіталу всередині кластерної структури, надавати потрібні інформаційні, консалтингові та інші допоміжні спеціалізовані послуги, значно заощаджуючи час і фінансові кошти учасників кластеру. В процесі функціонування кластеру цей сектор має забезпечувати приплив інвестицій з інших галузей і секторів економіки регіону, створювати сприятливі умови для їх зростання і спрямування на розвиток інвестиційно-інноваційних процесів хлібопекарської промисловості.

Необхідною умовою ефективного функціонування і активного розвитку інноваційного кластеру є тісна взаємодія виробничих елементів один з одним на засадах кооперації і конкуренції, а також з інституціональними структурами, встановлення з ними партнерських стосунків на взаємовигідних умовах.

Висновки. Таким чином, запропонована нами концептуальна модель створення регіонального інноваційного кластера хлібопекарської галузі дозволить досягнути наступних результатів:

- ✓ підвищення конкурентоспроможності галузі в цілому і окремих його учасників;
- ✓ формування стійких господарських зв'язків між всіма учасниками кластеру;
- ✓ встановлення умов кооперації і активної співпраці між державними, регіональними органами влади, науково-дослідними і освітніми установами та приватним сектором економіки;
- ✓ зростання рівня інвестицій в галузі за рахунок залучення зацікавлених в розвитку кластеру інвесторів, в тому числі іноземних;
- ✓ проведення технічного переоснащення підприємств галузі, підвищення рівня технологічних змін як у сільськогосподарському комплексі, так і у переробних галузях;
- ✓ вирішення проблеми сировинного дефіциту хлібозаводів;
- ✓ акумуляція фінансових коштів і їх раціональний перерозподіл між учасниками кластера;
- ✓ створення сприятливих умов для впровадження інноваційних проектів і підвищення інноваційної активності всіх учасників кластера;
- ✓ прискорення інноваційної діяльності шляхом проведення спільних досліджень та більш інтенсивної конкуренції всередині галузі;
- ✓ формування сприятливого бізнес-середовища в регіоні;
- ✓ формування нових підприємств і створення нових робочих місць в регіоні та ін.

Досягнення зазначених результатів потребує всебічної підтримки формування і розвитку кластерних процесів основними його учасниками як на державному і регіональному рівнях, так і у сфері приватного бізнесу і науковій галузі.

Література

1. Mark Wickham Regional Economic Development : Exploring the «Role of Government» in Porter's Industrial Culture Theory / Wickham Mark. – Current Practices & Future Strategies Balart, June 30-July 1, 2005.
2. Ketels C. Clusters of Innovation in Europe / C. Ketels // Bollschei: Hagarth Publications. – 2003.